

**Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra polonistiky**

Grotesknost ve vybraných povídkách Sławomira Mrożka

(Bakalářská diplomová práce)

Autor: **Lucie Kubínová**

Vedoucí práce: **Mgr. Agata Tarnawska-Grzegorzycza**

Olomouc

2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny řádně citovala a uvedla.

V Olomouci, 13.5. 2011

Především bych ráda poděkovala paní Mgr. Agatě Tarnawské- Grzegorzycové a panu Mgr. Lukášovi Motyčkovi, PhD. za jejich odborné připomínky, pomoc i za to, že věnovali mi svůj čas. Dále děkuji své rodině a přátelům za jejich stálou podporu.

W pierwszym rzędzie chciałabym podziękować pani Mgr. Agacie Tarnawskiej-Grzegorzycy i panu Mgr. Lukášowi Motyčce PhD. za ich fachowe uwagi, pomoc i za poświęcony mi czas. Dziękuję również mojej rodzinie i przyjaciołom za ich nieustanne wsparcie.

First of all I would like to thank Mistress Mgr. Agata Tarnawska-Grzegorzycy and Mister Mgr. Lukáš Motyčka, PhD. for their technical advice, help and their time that offered me. Also I would like to thank my family and friend for their constant support.

Téma česky

Grotesknost ve vybraných povídkách Sławomira Mrożka

Název anglicky

Grotesqueness in selected stories of Sławomir Mrozek

Název polsky

Groteskowość we wybranych opowiadaniach Sławomira Mrożka

I. Úvod	5
II. Groteska	5
II. 1. Uvedení do tématiky grotesky	5
II. 2. Interpretace grotesky	6
II. 3. Druhy grotesky.....	7
II. 3.1. Vytříbená groteska.....	7
II. 3.2. Nejasná groteska.....	8
II. 4. Pojem groteskno.....	9
II. 4. 1. Absurdno a groteskno.....	9
II. 4. 2. Satira a groteska.....	10
II. 4. 3. Ironie a groteska.....	11
II. 5. Funkce grotesky.....	11
III. Život a tvorba Sławomira Mrożka	12
IV. Rysy grotesknosti ve vybraných Mrożkových povídkách	16
IV. 1. Slon.....	17
IV. 1. 2. Funkce metafor.....	20
IV.2.Ptáček ugupu.....	21
IV.2.1.Funkce metafor.....	24
IV.3.Veselka v Atomicích.....	26
IV.3.1. Funkce metafor.....	29
IV. Závěr	30
V. Resumé.....	31
VI. Anotace.....	33
VII. Seznam použité literatury.....	34
VIII.Příloha A – Slon	35
IX. Příloha B – Ptáček ugupu	37
X. Příloha C – Veselka v Atomicích	40

I. Úvod

Na první pohled se může tato práce zdát komická, protože pojednává o grotesce a grotesknosti. Čtenář se zde dočte, co dělá grotesku humornou tak, že nás rozesměje. Jak groteskno souvisí s absurditou, zda-li to spolu vůbec nějak souvisí. Obzvláště jsem se zabývala groteskností v uvedených povídkách bystrého a originálního polského dramatika Sławomira Mrożka.

Nutno poznamenat, že texty z německého a polského jazyka překládala, pokud dosud nebyly přeloženy, autorka této bakalářské práce sama.

II. Groteska

Jestliže zazní pojem groteska, většina lidí si vybaví nějakou „groteskní“ situaci. Čím je vlastně daná situace groteskní, směšná či komická? Poslední tři adjektiva nesou podobný význam, ale ne stejný. Co je směšné, nemusí být komické a co se zdá být groteskní, nemusí být směšné, ale spíše tragické. Problematika tohoto širokého tématu není zcela jednoznačná.

Charakteristika grotesky nenachází jednoznačné vyjádření. Groteska neboli také groteskno¹ slouží umělcům jako nenápadný a humorný způsob kritiky. Groteska je předurčená k přenášení kritiky na realitu. Níže uvedený text se věnuje obzvláště tématu literární grotesky.

II. 1. Uvedení do tematiky grotesky

Groteskno. Groteska. Tento pojem o sobě vypovídá, že se jedná o něco zábavného, karikaturního. Něco, co vede k pobavení i zamyšlení. Prostředek grotesky používali nejrůznější umělci už v době antiky, středověku a používají je dodnes. Malíř zachycoval groteskní situace na svém plátně, sochař je vytesal do kamene či dřeva a spisovatel či básník jim dal život na papíře.

¹ Groteska a groteskno jsou synonymní výrazy.

Bezpochyby groteska zprostředkovává zábavu, která má více dimenzí. Grotesky jsou užitečné žertíky, které svou specifickou novodobou formou jsou elementy každé kulturní formace. Znalost kulturní formace je podmínkou ke správnému pochopení a vlastně i ke správnému účinku grotesky.

Groteska tedy není pouhým produktem kreativních procesů, ale vytváří uvolňující faktor uvažování. Synchronní pozici zaobírá kulturní dění a diachronní pozici zaobírá historický průběh událostí, celá tato problematika je hraniční fenomén. Označuje synchronní a diachronní hranice nějaké kulturní informace. Ale přesto nestojí jen v roli ukazatele kulturních změn, ale také funguje jako médium historické proměny a tím střídání epoch. Je to médium transformace kulturních formací.

Přesná definice grotesky není možná. Její definice je 'neurčitelnost'. Zatím jsem ve svém zkoumání nenalezla nějaké určité a přesné definice.

Groteska stojí v opozici tomu 'klasickému'. Jenom souhra groteskní likvidace a klasické stabilizace symbolických pořádkových struktur umožňuje kulturní formaci.² Vzhledem k tomu se musí integrovat každá kulturní formace dekompozičních instancí podle typu grotesky. Groteska musí tedy být antropologická konstanta.

II. 2. Interpretace grotesky

V rámci přehledu interpretace grotesky uvedu pouze ty nejpodstatnější definice, které se však liší u každého autora.

K nejdůležitějším standardním dílům zkoumání grotesky patří díla Wolfganga Kaysera³ a Michaila Bachtina⁴, kteří v padesátých a šedesátých letech tohoto století napsali významné interpretace. Jejich předchůdce musím také zmínit, jedná se o Heinricha Schneeganse.

“Neben der im Mittelalter so bedeutenden symbolischen und allegorischen Satire, welche teils die Maske Renart`s annimmt, um über Ysengrims brutale Kraft zu Triumphieren, teils

² Fuß, Peter: *Das Grotteske; Ein Medium des kulturellen Wandels*. Köln: Böhlau, 2001. S. 15.

³ Kayser, Wolfgang: *Das Grotteske. Seine Gestaltung in Malerei und Dichtung*. Stauffenburg: Stauffenburg 1957. -německý literární kritik

⁴ Bachtin, Michail: *Francois Reblais a lidová kultura středověku a renesance*. Praha: Argo 2007. -ruský literární kritik.

die Gestalt der Faux Semblant erfindet, der in allen möglichen Verkleidungen die Welt betrügt und hintergeht, spielt die groteske Satire nur eine bescheidene Rolle.“⁵

S jeho „Dějiny groteskní satiry“ začíná vědecko-literární zkoumání groteska. Vedle tohoto historického argumentu je další důvod, aby se konečně vysvětlily nejdůležitější pozice ve zkoumání groteska. To je prototypem grotesky jako formy satiry.⁶ Působení grotesky podle Schneeganse spočívá ve vyvolání *smíchu*. Smích vyvolaný groteskou se vykládá jako forma komična (směšnosti).

II. 3. Druhy grotesky

Grotesku lze rozdělit podle nejrůznějších kritérií. Zde bude grotesko rozlišováno podle zřejmosti vnímání a pochopení, s jakou lehkostí recipient dešifruje skutečnost grotesky. Z toho důvodu zde bude dělena na vytříbenou a nejasnou neboli kryptickou.

II.3. 1. Vytříbená groteska

Literárně-vědecký průzkum grotesky začal právě s ‘Dějiny groteskní satiry’ Schneeganse. Jeho dílo bylo motivací, aby se vědci začali více zabývat groteskou a vysvětlením jejích nejdůležitějších pozic ve výzkumu. Je to vlastně prototyp interpretace grotesky jako formy morální satiry, která dlouho vládla výzkumu. Tento postoj je typický pro vědce v druhé polovině 19. a prvním desetiletí 20. století. V dnešní době se groteska chápe jako druh satiry.

Hlavním působením grotesky je vyvolat *smích*. S tím se vykládá *komičnost*. To není však podle Kayserovy interpretace samozřejmé.

Tedy význam grotesky jako satiry ale protičečí jeho vysvětlenému cíli. Uvolnit ji od smíchání ostatních forem komična. Obraz grotesky musí být tedy stále srozumitelný, satira nemusí být jenom jasná a průhledná, ale musí být dokonce víc než nápadná.

⁵ Schneegans, Heinrich: *Geschichte der grotesken Satire*. Strassburg: K. J. Trübner, 1894. S. 59.

„Vedle středověké tak významné symbolické a alegorické satiry, která je součástí Renart (středověká francouzské bajky o lišákovi Renártovi a dalších zvířatech), a aby zvítězil nad brutální silou Ysengrima (hloupého a krutého vlka, nepřítele Renáta), proto zčásti předstírá ve všech možných převlecích světa, aby ho oklamal, hraje zde groteskní satira jen skromnou roli.
- z originálu přeložila autorka textu

⁶ Podle Fuß, Peter: *Das Groteske; Ein Medium des kulturellen Wandels*. Köln: Böhlau, 2001. S. 65.

II. 3. 2. Nejasná groteska

Kayser dělí grotesku na dva typy: „radikálně⁷ satirická groteska“ a „fantastická groteska“. Ale soustředí se především na druhý aspekt. Toto odmítnutí satirického konceptu se netýká jenom toho, že Kayser orientuje svoji analýzu na etymologické pojetí grotesky a zohledňuje arabeskový nástěnný ornament. Avšak koncept satiry v této abstraktní variantě satiry selhává. Arabesky jsou nejčastěji tvořeny stylistickými květinovými elementy tvořícími ornamenty, které nemohou naplnit satirickou funkci, neboť nezobrazují nic, co by se shodovalo s objektem kritiky.

Signifikant bez signifikátu nenesé žádný význam. Ornament je jenom obraz, který nic nezobrazuje. Sám o sobě je bezvýznamný. Proto se groteska spíše přibližuje tomu absurdnímu. Ornament nenabízí žádný prvek společenské skutečnosti, proto nemůže být taky daná skutečnost kritizována. Ornament nemůže být ani forma satiry, protože ta předpokládá znatelný vztah ke kritizovanému objektu. Právě v tomto odvrácení od napodobování skutečnosti vidí Kayser pospolitost arabesky a grotesky. Tím se groteska přibližuje k něčemu *fantastickému*.

Zdůraznění absurdně-fantastických aspektů souvisí se zdůrazněním hrozivě-děsící stranou působení. Kayser nechápe grotesku jako formu komiky. Tudíž role smíchu toho groteskního pro něj působí problém. Vysvětluje, že rozpačitý smích vzhledem k tomu nepochopenému, hrozivému a příšernému jako „*smích s nedobrovolnými reakcemi na danou situaci, které nenechají stejně žádnou jinou zbývající možnost*“ a jako „*pokus křečovitého setřesení*“.⁸

Smích vyvolaný groteskou by pak neměl takový velký efekt komičnosti jako smích vyvolaný absurdními situacemi. Je známo, že se lidé často smějí tomu nepochopenému. Toto nepochopené je hlavním znakem grotesky, to tedy udává hrozivý a zároveň směšný charakter.

Ke struktuře grotesky náleží zrazení kategorií pojetí světa (světové orientace).

⁷ „radikálně“ – zde radikální poukazuje na obrovské přehánění satirického přehánění

⁸ Kayser, Wolfgang: *Das Grotteske. Seine Gestaltung in Malerei und Dichtung*. Stauffenburg: Stauffenburg 1957. S. 201.

Zde klasifikuje smích jako „nejtěžší částečný komplex v tomto celém fenoménu.“

- z originálu přeložila autorka textu

II. 4. Pojem groteskno

Vzhledem k neslučitelnosti představených pozic zkoumání se zdá nemožné jednoznačně zodpovědět otázku, co je groteska. Groteska se může pojit s různými literárními žánry jako jsou parodie, ironie, absurdno a v neposlední řadě satira. Koncept satiry protirečí identifikaci grotesky a absurdity, kde absurdita vylučuje srozumitelnost, na druhou stranu satira musí být srozumitelná a objekt satiry musí být poznatelný, má-li se setkat s kritikou. Satira protirečí identifikaci grotesky a fantazie. Protože satira se zaměřuje na reálné závady. Kritický potenciál satiry vychází z negativního dojmu, který zanechává právě přehánění. Pouze pokud působí dané vyjádření směšně, trapně nebo odpudivě, zabraňuje to napodobovanému vyjadřování.

Jako protiklad konceptu groteskního realismu stojí fantasticko-absurdní interpretace. Význam slova *fantastické* je zde nutno chápat jako neskutečný, nemožný či vysněný. Otázka je, jestli může být nemožné to skutečné. Představa závislosti grotesky na normách právě platné kulturní formace, která zahrnuje svou permanentní historickou proměnu, protirečí odvození postupně pokračujícího kulturního pořádku. Lidová kultura je relativně neovlivněná historickými proměnami, které zdůrazňují principiální stejnorodost, historickou kontinuitu a antropologickou konstantu grotesky.

Ve spravedlivé definici grotesky musí být množství možností pojmenování a při tom se musí ještě zabránit různým nedorozuměním, jinak mohou důležité aspekty grotesky uniknout.

II. 4. 1. Absurdno a groteska

Groteska je odcizený svět, nedovoluje orientaci, a proto se jeví jako absurdní. Tato podoba grotesky nemůže dávat ani smysl a „*nesmí také se odchylovat od absurdna*“.⁹ Kayser definuje grotesku jako „*ztvárnění grotesky je hra s absurdnem*“.¹⁰ Esslin vychází ze spolupůsobení grotesky a absurdna. Pokud je svět nesmyslný a naděje ztrácí význam, pak je

⁹ Kayser, Wolfgang: *Das Grotteske. Seine Gestaltung in Malerei und Dichtung*. Stauffenburg: Stauffenburg 1957. S. 200

- z originálu přeložila autorka textu

¹⁰ Kayser, Wolfgang: *Das Grotteske. Seine Gestaltung in Malerei und Dichtung*. Stauffenburg: Stauffenburg 1957. S. 202

- z originálu přeložila autorka textu

možno se smát jen v rámci humoru ze zoufalství. „*Ve světě postaveného před Nicotu je groteska jediná adekvátní forma*“.¹¹ Podle Esslina není absurdno podmínkou pro groteskno, neboť groteskno zavazuje výsledek z absurdna.

Absurdno může být vyjádřeno ironií nebo také filosofickou argumentací. Čím více jsou elementy groteskna v textu zobrazeny, tím více je zprostředkováván pocit absurdna.

Drewitzová chápe grotesku jako způsob kritiky společnosti, absurdní texty vnímá jako „*grotesku pro intelektuály*“.¹² Nerozděluje pojmy od sebe, ale vnímá absurdno jako způsob znehodnocené grotesky, jako hru, při které člověk lehce zakusí nutnost přehlédnout obsah. Prostředek grotesky může převyšovat absurditu, jestliže kritika nebude jasně vyjádřena, bude groteskní karikatura zpitvořena.¹³

Mrozek se vyjadřuje již konkrétněji k pojetí tzv. školy polského absurdna.

*„Zasadnicza różnica między tzw. polską szkołą absurdu a oryginałem polega na tym, że oni byli niesłuchanie zmęczeni życiem, bladzi i smutni, bo życie jest nonsensem. A myśmy byli głodni życia. Dla nas życie niebyło absurdalne, absurdalny był system. Więc pisaliśmy absurdalne kawałki, cenzura je puszczała, bo to było niby „o życiu”“.*¹⁴

II. 4. 2. Satira a groteska

Satira je spojená s vnějším světem.

Je to literární technika odhalující hlouposti jednotlivce, organizace. Odhalení těchto pošetilostí vede k výsměchu, provokuje a předchází změnám. Také zesměšňuje a kritizuje zvyklosti, společenské vztahy, světonázorové postoje. Plní didaktickou funkci, občas je podobná grotesce. Zatímco jsou v parodii kritizované konkrétní jevy osob nebo chování, groteska je satirou na svět. Groteska, na rozdíl od parodie, je obecnější, má univerzálnější rozměr než satira.

¹¹ Esslin, Martin. *Der Blick in den Abgrund*. IN: Sinic, Barbara: *Die sozialkritische Funktion des Grotesken*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003. S. 100.

- z originálu přeložila autorka textu

¹² Ingeborg Drewitz, *Groteske Literatur — Chance und Gefahr*, IN: Sinic, Barbara: *Die sozialkritische Funktion des Grotesken*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003. S. 102.

¹³ Podle Sinic, Barbara: *Die sozialkritische Funktion des Grotesken*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003. S. 102.

¹⁴ Krajewska Anna: *Dramat i teatr absurdu w Polsce*. Poznań: Wydaw. Nauk UAM, 1996. S. 28.

Satira je nasměrována proti určitým situacím a způsobům chování, zatímco groteska obsahuje rozsáhlý pohled na svět. Toto rozlišení je problematické, neboť tak je groteska rozlišována od absurdna.¹⁵

II. 4. 3. Ironie a groteska

Groteska a ironie spojují současnou vzdálenost od světa, jsou častokrát spojovány s tragickou vizí skutečnosti, v dnešních groteskách, tak i v ironických rozmluvách. Autor využívající grotesku má mnohem více prostředku než autor využívající pouhou ironii. Grotesku a ironii spojuje didaktická funkce, která se projevuje v tragičnosti existence, patosem nebo zdůrazněním individualismu mluvícího podmětu. Groteska je objektivní (i když sám autor si tvoří vize), odvolává se do obecních, univerzálních smyslů.

II. 5. Funkce grotesky

Na rozdíl od karikatury nebo satiry úkol grotesky nezáleží jen na zesměšnění nebo zveličování vlastností daného objektu. Groteska plní funkci odkrývání a prozrazování nedokonalostí světa i člověka. V tomto pohledu má funkci i didaktickou.

Podle McElroye: „*W swoim najdoskonalszy wydaniu, na przykład w najlepszych opowiadaniach Kafki, współczesna groteska służy nie tylko wyszydzeniu i wyolbrzymianiu, ale także demaskacji. Odarta z racjonalizacji i kompensacji codziennego życia, obnaża się groza kryjąca się u podstaw tego co na pozór prozaicznie.*”¹⁶

Funkce grotesky není pouze obohacovat satiru nebo parodii, nýbrž celkově rozšiřovat pohled na svět. Nese mimo jiné také estetickou funkci. Na první pohled se svět grotesky jeví jako fantastický, nereálný, který nemá nic společného se skutečností. Ale na druhý pohled už je vidět krutá pravda o člověku i o světě.

¹⁵ Podle Sinic, Barbara: *Die sozialkritische Funktion des Grotesken*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 2003. S. 119.

¹⁶ McElroy, Bernard: *Groteska i jej współczesna odmiana*. IN: Wójtowicz – Stefańska, Agata: *Symbol, ironia i groteska w edukacji polonistycznej*. Poznań 2008. S. 143.
„Ve svém nejdokonalejším vydání, na příklad v nejlepších povídkách Kafky, současná groteska slouží nejen jako výsměch a zveličování, ale také odhalení. S racionalizací a kompenzací odhaluje denní život. Odhaluje nebezpečí skrytá v základu to, co se zdá být prozaické.“
- z originálu přeložila autorka textu

Pomocí grotesky jsou odhaleny aspekty světského života – celé existence, které lidi v té a té dané situaci odmítají spatřit. Určuje si sama prostředky, kterými se projeví. Groteska se obecně užívá, jestliže spisovatel či malíř nemohou vyjádřit své myšlenky a cítění přímo. Většinou to bývá z důvodů vyšších úředních mocí.

Kayser tvrdí, že „groteska je hrou s absurdnem“¹⁷, podle Bachtina je „groteska triumfální smích lidu sesazující zastárlé formy pohledu na svět a zastupuje je karnevalovým duchem hojnosti a obnovy, což dovoluje porazit strach.“¹⁸

III. Život a tvorba Sławomira Mrożka

Tento celosvětově proslulý polský literární umělec se narodil 29.června 1930 v Borzęcinie. V malopolské městečku východně od Krakova, na které rád vzpomíná:

*„Pośredniość między drobnym mieszczaństwem kształtowała mnie aż do późnych młodości. Dojrzałem w tej pośredniości, zachowując też rodzinne koneksje ze wsią, światem drobnych rzemieślników i sklepikarzy, sezonowych robotników, nauczycieli, księży, a nawet – za sympatycznym pośrednictwem stryja Andrzeja, w młodości słynnego silacza i zabijaki i awanturnika – ze światem tak zwanego marginesu społecznego. Krótko mówiąc, z naliczniejszą, najbardziej zwyczajną Polską, żadna tak zwana kultura wyższa nie pojawiła się jeszcze na moim horyzoncie”.*¹⁹

Proslavil se jako prozaik, dramaturg, kreslíř, publicista, divadelní kritik, autor scénářů dokonce i jako filmový režisér. Jeho jméno se stalo synonymem tam, kde se naskytne neobvyklý nesmysl, především Poláci říkají: „to je od Mrożka“ nebo „to by ani Mrozek nevymyslel“.²⁰

Po 2.světové válce, v padesátých letech, začal studovat v Krakově různé obory jako architekturu na Akademii estetických umění či orientalistiku. Žádný z těchto oborů však nedokončil.

¹⁷ Kayser, Wolfgang: *Das Grotteske. Seine Gestaltung in Malerei und Dichtung*. Stauffenburg: Stauffenburg 1957. S. 200.

- z originálu přeložila autorka textu

¹⁸ Bachtin, Michail: *Francois Reblais a lidová kultura středověku a renesance*. IN: Fuß, Peter: *Das Grotteske; Ein Medium des kulturellen Wandels*. Köln: Böhlau, 2001. S. 56.

- z originálu přeložila autorka textu

¹⁹ Mrozek, Sławomir: *Mój życiorys*. IN: Nyczek, Tadeusz: *Sławomir Mrozek, Tango z sobą samym*. Warszawa: Noir sur blanc, 2009. S. 8.

²⁰ Tego by chyba i Mrozek nie wymyślił.

<http://www.wprost.pl/ar/2627/Dom-wariatow/?I=835> , zobrazeno 22.2.2011.

„Przebyłem pięć lat wojny w stanie ogłuszenia” píše v *Mój życiorys*. „Wtedy nabyłem, mówię: nabyłem, a nie tylko doznałem, bo od tamtej pory mnie nie opuściło, wyczucia, odczucia czy też przeczucia przepaści. Nie to poczciwej, która zaczyna się urwiskiem i kończy się dnem, ale potem praprzepaści, czegoś między nicością a nieskońconością.”²¹

V této době začal pracovat v „Dzienniku Polskim“ (Polském Deníku). Svě satirické texty byly otisknuty v „Szpilkach“ (Jehlách), „Po prostu“ (Přímo), „Życiu Literackim“ (Literárním životě) a i v „Nowej Kulturze“ (Nové Kultuře).

V roce 1953 prvně otiskl sbírky „Opowiadania z Trzemielowej Góry“ (Příběh z Třemové hory) a „Półpancerze praktyczne“ (Praktické polopancéře). V roce 1955 začíná Mrozek spolupracovat s Krakovským Divadlem Satiriků, studentským divadlem „Bim-Bom“ z Gdyně, varšavským divadlem „Syrena“, kabaretem „Szpak“ a „Piwnica pod Baranami“. Dává výpověď v Polském Denníku. V roce 1958 uvádí prvně Teatr Dramatyczny ve Varšavě jeho první hru 'Policajt'. Roku 1959 se žení s malíčkou Marií Obrembovou a stěhuje se do Varšavy.

Nadále publikuje v novinách své články, uvádí další díla (např. „Krocan“, „Na širém moři“, „Karel“, „Strip-tease“, ...).

V roce 1963 se stěhuje s manželkou do italského Chiavari blízko Janova, kam se rozhodnou emigrovat. V Polsku jsou nadále zveřejňována jeho díla: „Kouzelná noc“, „Smrt poručíka“. O rok později vychází „Tango“.

V Janově Mrozek v rozhovoru s Gustavem Herling-Grudzińskim²² vzpomíná na Polsko a povinnou četbu fejetonů Machejka,²³ kterému vlastně vděčí za znalosti o Polsku. Machejek byl ideálním spisovatelem socialistického období, měl čistou minulost, beztréstně publikoval vhodné texty. Mrozek se s chutí pouští do jazyka jemu vlastního, se slangovými výrazy:

*„Wprawdzie śmiałem się na rozmaite sposoby, i głośno i cicho, i biologicznie i intelektualnie, niemniej jednak mój śmiech nie dochodził do samego środka. Należę do pokolenia, którego śmiech zawsze bywa zaprawiony ironią, goryczą, czy rozpaczą. - Zwyczajny śmiech, śmiech dla śmiechu, pogodny i bez problemów, pocieszna gra słów - to wydaje się nam jakby nieco staroświeckie i budzi zazdrość“.*²⁴

V roce 1968 se opět stěhuje, tentokrát do Paříže. Když se dozví o vpádu vojsk varšavské smlouvy do Československa, napíše do „Le Monde“ a v pařížské „Kultuře“ nechá

²¹ Nyczek, Tadeusz: *Sławomir Mrozek, Tango z sobą samym*. Noir sur blanc. Warszawa 2009. S. 10.

²² Nyczek, Tadeusz: *Sławomir Mrozek, Tango z sobą samym*. Noir sur blanc. Warszawa 2009. S.9.

²³ Władysław Machejek (1920-1991) – polský esejista a vyznač komunistické ideologie

²⁴ Mrozek, Sławomir:IN: http://www.culture.pl/pl/culture/artykuly/os_mrozek_slawomir 7.5.2011

otisknout protestní listinu proti účasti polských vojsk v invazi do Československa. To zapříčinilo nespokojenost polských mocností, kterého vyzvaly k okamžitému návratu do vlasti. Místo návratu Mrožek žádá o azyl ve Francii. V Polsku a celém východním (socialistickém) bloku je jeho veškerá tvorba cenzurou zakázána.

Roku 1969 v západním Berlíně umírá jeho žena Marie Mrožková na rakovinu. O rok později v Theater am Neumarkt uvádí premiéru „Václava“.

Roku 1973 uděluje Pensylvánská Státní Univerzita Mrožkovi stipendium, díky kterému může cestovat v USA i v Jižní Americe. V sedmdesátých letech několikrát cestuje do Německa, kde píše filmové scénáře „Růžový ostrov“ (Wyspa Róż, 1974-1975), „Amor“ (1977), „Návrat“ (Powrót, 1979) – poslední dva filmy sám režíruje v německé produkci. V té době také cenzura povoluje publikace Mrožkových děl.

V roce 1978 se emigrant prvně po patnácti letech vrací do vlasti. Dále spolupracuje s mezinárodním tiskem. Po 13. prosinci 1981 publikuje „Dopis cizincům“ ve francouzském deníku „Le Monde“ a anglickém „International Herald Tribune“. Zveřejňování své tvorby a vysílání svých her v televizi však odmítá. Divadla dále hrají jeho dramata, nicméně „Velvyslanec“, „Václav“ a „Alfa“ jsou nadále cenzurou zakázané.

V roce 1984 režíruje „Velvyslance“ v Tourneetheater v Mnichově. O tři roky později se žení s divadelní režisérkou, Mexičankou Susanou Osorio Rosas. Odmítá Cenu Literární Nadace v Polsku, ale přijíždí do země, kde se po prvé setkává se svými čtenáři. V roce 1989 odjíždí s manželkou do Mexika na ranč. Rok na to navštíví Krakov, kde byl k příležitosti jeho šedesátých narozenin zorganizován divadelní festival a obdržel titul Čestného obyvatele královského města Krakova. V roce 1996 se trvale vrací do Krakova a vzpomíná:

*„W późnym wieku dziewiętnastym i wczesnym dwudziestym mnóstwo było Europejczyków, którzy zniechęceni do Europy, albo ją wręcz znienawidziwszy, uciekali daleko od niej. Ja jeste jednym z ostatnich, ich pogribiwcem i raczej już mizernym. Ani się równać determinacją, duchem awanturnictwo jest awanturnictwem tylko w porównaniu z miękkością i niezminnl już troską o siebie przeciętnego mieszkańca Europy zachodniej, w porównaniu zaś z przesięwzięciami wielkich porzedników jest wyjazdem na komfortowe wakacje”.*²⁵

V letech 1996- 2008 se Mrožkovi usazují v Krakově, a v červnu 2008 se stěhují do jihofrancouzské Nice. V současnosti žijí opět v Krakově.

²⁵ Mrožek, Sławomir: *Dziennik powrotu*. IN: Nyczek, Tadeusz: *Sławomir Mrožek, Tango z sobą samym*. Warszawa: Noir sur blanc. 2009. S. 29.

Autor se vždy snažil o určení – definici zásad všech lidí, kteří žili ve vlastním světě. Jeho tvorba se dotýká společenských témat a etiky.

*"Jego polityczno-społeczne parabole o zdecydowanie groteskowym charakterze obfitowały w znaczenia wykraczające poza werbalną strukturę tekstu. Nie były to manifestacje estetycznej wizji świata, ale dramaty o społeczeństwie przenikniętym polityką, dla którego świat istnieje głównie jako układ etyczno- politycznych relacji."*²⁶

Mrožek v rozhovoru s M. Sugierou, B. Majem a J. Opalským pro „Na Glos“ 1991, č. 3. uvádí, že se sám za spisovatele nepokládá.

*„Ja siebie nie uważam za literata, ja siebie nawet nie uważam za pisarza. Po prostu piszę. Ale żebym był tak zwanym rasowym pisarzem?”*²⁷

²⁶ Stephan, H.: *Mrožek*. IN: Wójtowicz – Stefańska, Agata: *Symbol, ironia i groteska w edukacji polonystycznej*. Poznań 2008.

²⁷ Nyczek, Tadeusz: *Sławomir Mrožek, Tango z sobą samym*. Warszawa: Noir sur blanc, 2009. S. 25.

Dramata:

Policajti (1958)
Krocan (1961)
Na širém moři (1961), česky: 1965
Tancovačka (1962), česky: 1962
Smrt poručíka (1963), česky: 1964
Tango (1964)
Emigranti (1974), česky: 1978
Hrbáč (1975)
Krejčí (1977)
Václav (1979)
Portrét (1987)
Vdovy (1992)
Láska na Krymu (1999)
Krásná vyhlídka (2000)

Próza:

Malé léto (1956)
Slon (1957)
Svatba v Atomicích (1959)
Útěk na jih (1961) - román, česky: 1968
Děšť (1962)- povídky
Dva dopisy (1974)- povídky
Malé prózy (1990)- povídky
Povídky a udání (1995) - povídky
Povídky (1996) - povídky
Baltazar (2006)- autobiografie, čes. 2008
české výbory povídek:
Slon (1963)
Věrný strážce (1966)
Ten, který padá (1997)
Kohout, lišák a já (2009)

IV. Rysy grotesknosti ve vybraných Mrožkových povídkách

Ve vybraných povídkách se budu věnovat jejich obsahu – krátké a výstižné shrnutí, které je důležité pro pochopení následné analýzy prvků groteskna. Pojmu groteskna jsem se věnovala v teoretické části, viz výše. A na závěr vysvětlím funkci metafor.

Metafora je jazyková rétorická konstrukce, ve které se přenáší význam podle vnitřní či vnější podobnosti. Je druhem tropu, tedy přenesení původního významu daného pojmenování na jiný předmět. Může se týkat tvaru a struktury, rozsahu i množství, nějaké funkce (např. hlava rodiny) či místa nebo polohy.²⁸

²⁸ In: <http://www.husiti.cz/dialognaceste/images5/metafora%20v%20tabulce.doc> , zobrazeno 19.4.2011.

Slova filosofa a esejisty Ortegy y Gassetta vyjadřují metaforu takto: "*Metafora je nejpłodnější lidská schopnost . Její účinnost dosahuje hranice Boží tvorby a je jakoby nástrojem tvorby, který Bůh zapomněl v jednom ze svých stvoření. Jako když roztržitý chirurg nechá svůj instrument v břiše operovaného.*"²⁹

V analýze povídky se budeme také zabývat funkcí metafor. Ve shodě s kognitivním duchem ulehčuje metafora poznání. Abstraktní myšlení se neodvíjí pouze od teorie, ale také i metafyzické myšlenky, ale i denní pojmy jako je láska nebo i čas. Další funkční prvek metafory obsahuje kreativní potenciál. Na příklad si uvedeme pojmovou metaforu čas jsou peníze – ta nám nabízí bohaté a různorodé možnosti abstraktního pojetí, jako jsou v tomto případě peníze. Je na uživateli jazyka, které z možností použije a jaké jazykové realizace metafora užije. Uživatel jazyka může tedy používat již ustálené metafory nebo kreativně vymyslet nespočet jiných metafor, stejně jako básníci. Metafora je hlavní básnický prostředek.³⁰

IV. 1. Slon

Před analyzováním povídky je důležité podotknout, že jí Mrožek napsal v roce 1957, kdy v Polsku a celém východním bloku rozkvétá komunismus. Vláda se snaží vše kolektivizovat. Mrožek píše pro něj typické dílo s nádechem absurdních a groteskních situací, které zrcadlí dobu. V povídce „*Slon*“ autor zpochybňuje a ironizuje „šplhačské“ jednání hlavního hrdiny. Vysmívá se nespočetným způsobům chování.

Obsah „*Slona*“ je vlastně trochu fádni, ale v určitých situacích groteskní. Ředitel místní zoologické zahrady „*traktował zwierzęta tylko jako szczebel do wybicia się*“³¹ a rozhodne se napravit zdejší nedostatky, proto chce získat slona.

„*Był to ogród prowincjonalny, brakowało w nim kilku podstawowych zwierząt, między innymi słonia. Usiłowano go na razie zastąpić, hodując trzy tysiące królików.*“³²

²⁹ Ortega y Gasset, Jose. IN: [http://www.husiti.cz/dialognaceste/images5/metafora v tabulce.doc](http://www.husiti.cz/dialognaceste/images5/metafora%20v%20tabulce.doc), zobrazeno 19.4.2011.

³⁰ IN: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Metafora>, zobrazeno 19.4.2011.

³¹ Mrožek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 68.

³² Tamtéž. S. 68

Při příležitosti státního svátku měla ZOO získat slona, všichni pracovníci se radovali, ovšem pan ředitel živého slona odmítl s tím, že vymyslí hospodárnější plán. Vymyslel a důkladně svůj návrh popisoval v dopise zaslaném vedení³³ do Varšavy. Pro dobro komunistického státu navrhuje úspornější plán, než by bylo obstarání živého slona.

„Ja i cała załoga — pisał — zdajemy sobie sprawę, że słoń jest wielkim ciężarem na barkach polskiego górnika i hutnika. Pragnąc obniżyć koszty własne, proponuję zastąpić słonia wymienionego w odnośnym piśmie — słoniem własnym. Możemy wykonać słonia z gumy...“, navrhuje ředitel a dále přesvědčuje, že opravdu nebude vidět žádný rozdíl mezi slonem umělým a slonem opravdovým. Dále v dopise navrhuje, že *„pieniądze zaoszczędzone w ten sposób możemy obrócić na budowę nowego odrzutowca albo konserwację zabytków koscielnych. Proszę zwrócić uwagę, że zarówno inicjatywa jak i opracowanie projektu jest moim skromnym wkładem we wspólną pracę i walkę. Pozostaję uniżenie“* — i podpis.³⁴

Administrativní pracovník, který dopis obdržel, ho bezmyšlenkovitě schválil. Ředitel zoologické zahrady nechal ihned gumového slona zhotovit. Dva vrátní dostali rozkazem ho nafouknout. Nafukovali ho celou noc. Činnost je velmi unavovala a nebavila. Chtěli raději jít domů k manželkám a mít klid. Jeden vrátný dostal skvělý nápad - nafouknout slona plynem. Ředitel následovně pochválil kreativní nápad svých podřízených a vrátní mohli konečně jít domů. Gumový slon byl umístěn ve výběhu. Ten den se do ZOO přišly podívat na slona natěšené děti z místní základní školy. Během učitelova výkladu se slon zachvěl a odletěl. Pak praskl o kaktus ve vedlejší botanické zahradě, z žáků na základě nepravosti učitelova výkladu se stali chuligáni.

Mrožek užívá grotesku k vymanění se ze soudobé atmosféry padesátých let, lidské hlouposti a byrokratičnosti. Vysmívá se komunistické struktuře a lidem, kteří se zaslepeně ženou za svými funkcemi. Povídka vyjadřuje situaci doby.

Hned zpočátku autor karikaturně vykresluje ZOO a zvířata v ní žijící.

„żyrafa w jego ogrodzie miała krótką szyję, borsuk nie posiadał nawet swojej nory, świstaki, zobojętniałe na wszystko, świstały nadmiernie rządko i jakby niechętnie. Niedociągnięcia te nie powinny mieć miejsca, tym bardziej że ogród bywał

³³ Z textu není známo, o jaký druh vedení se jedná.

³⁴ Mrožek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974.S. 68

*często odwiedzany przez wycieczki szkolne.*³⁵

Tento fakt, ačkoliv působí směšně – groteskně, vypovídá o tom, že zvířata v této krajské zahradě vůbec nejsou typická, jak se obecně děti učí ve školách, a navíc spousta běžných zvířat v ZOO chybí. Proč to tak je, vede k zamyšlení. Ředitel zoologické zahrady se snaží šetřit na všem, a protože je kariérista, píše úřední dopis komunistickým představitelům, jak ekonomicky a výhodně získat slona.

„Ja i cała załoga — pisał — zdajemy sobie sprawę, że słon jest wielkim ciężarem na barkach polskiego górnika i hutnika.“³⁶ Tato uvědomělá věta se často užíval ve zprávách a sloganech komunistických představitelů.

„Proszę zwrócić uwagę, że zarówno inicjatywa jak i opracowanie projektu jest moim skromnym wkładem we wspólną pracę i walkę. [...].“³⁷ Občané by měli stále myslet na vyšší dobro státu, ctižádostivý ředitel obzvláště myslel na svoje, byl „kariérista“. Proto ředitele ZOO napadla absurdně–groteskní myšlenka, že udělá slona z gumy, to má groteskní účinek.

Výše uvedené formulace nepochází jen od pana ředitele, ale též vychází z výkladu pana učitele o slonech. Používáním hotových formulací ztrácejí lidé svoji individualitu a jistým způsobem omezují své vyjadřování do naučeného vzorce.

Práce podřízených spočívá na bezmyšlenkovitém vykonávání příkazů, bez zamyšlení se nad jejich absurdností. Kontrast mezi ředitelovými ambicemi, jeho leností a zadáním obtížných úkolů pro zaměstnance působí vtipně.

Dva zaměstnanci mají za úkol do následujícího rána nafouknout slona. Nafukování ústy, i když se střídali, je velice unavovalo. Téměř ráno dostal jeden z nich nápad, že slona nafouknou plynem. Tak učinili.

Nafukovací slon je jiný než jakého popisoval pan učitel.

„— ...Słon jest roślinożerny. Za pomocą trąby wrywa młode drzewka i objada je z liści.“³⁸ Žáci s napětím očekávají slonův pohyb a trhání stromků. Ale nic se neděje. Učitel pokračuje ve výkladu. Odtud se rozvíjí další elementy groteskna.

„— ...Słon pochodzi w prostej linii od zaginionych już dzisiaj mamutów. Nic więc dziwnego, że jest największym z żyjących zwierząt lądowych.“³⁹

³⁵ Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 68

³⁶ Tamtéž. S. 68.

³⁷ Tamtéž. S. 68.

³⁸ Tamtéž. S. 68.

³⁹ Tamtéž. S. 68.

Žáci poslušně poslouchají, učitel nerušeně pokračuje ve výkladu.

„— ...*Tylko wieloryb jest cięższy od słonia, ale ten żyje w morzu.* [...]“⁴⁰ Tímto výrokem učitel potvrzuje, že slon je nejtěžší zvíře na zemi. V zahradě zesílil vánek a slon se zahoupal a začal se pomalu vznášet. Zde nejvýrazněji působí grotesknost, protože skutečnost je odlišná od zažitých stereotypů. To vyvolá přinejmenším pousmání se nad karikaturní situaci. Navíc je těžké uvěřit, že takovýto pohled může uvést člověka na mylnou cestu a spadnout na dno.

„*A uczniowie, którzy wtedy byli w ogrodzie zoologicznym, opuścili się w nauce i stali się chuliganami. Podobno piją wódke i tłuką szyby. W słonie nie wierzą w ogóle.*“⁴¹

Komičnost celé povídky zdůrazňuje vypravěčský jazyk.

IV. 1. 2. Funkce metafor

Proč se povídka odehrává právě v zoologické zahradě, kde hlavní problematikou je slon? Proč se z dětí po učitelově přírodovědném výkladu stali z dětí chuligáni? Na tyto otázky se pokusím odpovědět vysvětlením metafor.

Metaforu zoologické zahrady bych mohla interpretovat jako systém komunistické vlády. Stejně tak jako v zoo některé druhy zvířat úplně chyběly, případně chybějící zvířata byla nahrazena jinými, například chybějícího slona nahradili třemi tisíci králíky. Paralela s komunismem je v tom, že nevhodící se, nedostatkové či nepohodlné zboží (lidé, materiál) se nahradil jednodušším či výhodnějším zbožím (lidé, materiál).

Ředitel, který „*traktował zwierzęta tylko jako szczebel do wybicia się*“⁴², je typickým úředníkem, kariéristou, který se chová k lidem, zde svým podřízeným, stroze. Za to se chová podřízeně k svým nadřízeným, důkaz spočívá ve stylu dopisu psaného do Varšavy. První část textu zdůrazňuje omezování, uskromňování na nepravých místech, tak jako to bylo v tehdejší společnosti. „*żyrafa w jego ogrodzie miała krótką szyję, borsuk nie posiadał nawet swojej nory, świstaki, zobojętniale na wszystko, świstały nadmiernie rządko* [...]“⁴³

Postavy pracovníku zoologické zahrady jsou karikaturami obyčejných zaměstanců, kteří plní rozkazy nadřízeného po svém a pospíchají domů. Vnímají absurdnost dané situace, ale jsou již navyklí vykonávat nejrůznější úkoly, proto neprotestují. Hlavně že půjdou rychle z práce domů.

⁴⁰ Tamtéž. S. 69.

⁴¹ Tamtéž. S. 68.

⁴² Tamtéž. S. 69.

⁴³ Tamtéž. S. 69.

„— *Jak tak dalej pójdzie, skonczy my dopiero rano — rzekł jeden z nich. — Co ja powiem żonie, kiedy wrócę do domu? Nie uwierzy mi przecież, jeżeli jej powiem, że przez całą noc nadmuchiwałem slonia.*

— *Rzeczywiście — zgodził się drugi.*“⁴⁴

Tato situace působí velice groteskně, je nepravděpodobné, že zaměstnanci Zoo budou v noci nafukovat slona, místo aby si zašli třeba do útulné hospody na pivo nebo šli domů za svými manželkami. Během nafukování druhý dělník přitaká ke stížnosti:

„— *Slonie nadmuchuje się rządko. Wszystko przez to, że nasz dyrektor jest lewak.*“⁴⁵

Proč musí dva vrátní nafukovat gumového slona? Podle mého mínění slon představuje největší či nejtěžší (váha slona) ideje komunismu, které stejně nakonec odlétnou a prasknou kdesi v botanické zahradě (opět se jedná o zahradu – tedy skupinu lidí s podobnými ideály, ale již odlišné od zoologické zahrady neboli komunismu) o kaktus. Zde vnímám určitou předzvěst pádu komunismu.

Nafouknutý slon nikoho neudivuje, teprve až když se začal vznášet, odkryl svou identitu. Žáci si uvědomili chaos ve světě, který jim byl prezentován jako spořádaný a předvídatelný (podle učitelova výkladu je slon nejtěžší zvíře na pevnině a především nelétá, ale slon v ZOO odletěl nepředvídatelně). Úzkost vzniká v případě, jak Mrozek prezentuje v povídce Slon, že skutečnost se nachází velice blízko pravdě.

IV. 2. Ptáček ugupu

Povídka byla napsána v také období komunismu, roku 1962. Vypravěč sděluje svůj životní příběh a jak se v pralese, nejen díky vědeckému zkoumání, obeznámil s existencí vzácného ptáčka ugupu, který „produkuje“ alkohol.

Příběh vypráví zoolog vzpomínající na svou zkušenost, když byl ještě dítě a jeho bratr ho posadil na rozpálená kamna, což v něm vyvolalo první fyzicko - filozofické myšlenky. Uvědomil si, že je součástí přírody, propojení jeho osoby s přírodou mu už v dětství bylo vášní. Začal tedy studovat botaniku a hlavně zoologii, díky své pílì se stal uznávaným vědcem.

Ve svých padesáti letech se jeho vědeckým pracovištěm stal panenský prales „*fauna i flora zadziwiająco bujne*“⁴⁶.

⁴⁴ Tamtéž. S. 69.

⁴⁵ Tamtéž. S. 69.

S jeho asistentem, mladým statným poručíkem C., bydleli v domě na kůlech. Prales prozkoumávali už několik měsíců a komplikace se jim nevyhýbali, „*W towarzystwie jedynego asystenta, porucznika C., trwałem od wielu miesięcy, walcząc z tysiącem plag tej okolicy i nieustępliwie prowadząc badania nad zagadnieniem, które mnie pasjonowało najbardziej —*“⁴⁷ a hlavně se vědec i asistent zabývali „*tajemnicą współzycia i współzależności rozmaitych gatunków.*“⁴⁸ Velice obtížným podmínkám daného prostředí, jako „*Upał, opary unoszące się nad pobliskim bagnem, niespodziewane ulewy, mnogość jadowitych stworzeń i roślin, choroby, brak jakiegokolwiek łączności ze światem cywilizowanym, ...*“⁴⁹ se museli oba velice rychle přizpůsobit. „*Wkrótce, chcąc nie chcąc, musieliśmy przystosować się do otaczającej nas rzeczywistości, upodobnić się, zbliżyć — zewnętrznie i wewnętrznie — do natury.*“⁵⁰

Největší trápení zažívali kolem poledne, kdy bylo takové horko, že museli práci nechat, stát a odpočívat. Vědec vždy odpočíval na pryčně v jejich domku a mladý asistent odcházel každý den do houštin, kde mělo být o něco chladněji. Po odpočinku se věnovali práci, předmětem jejich zkoumání se stal druh nosorožce, který byl jinde už zcela vyhubený. „*Był to samotny, olbrzymi osobnik, jak wiedzieliśmy z dawnych opisów i własnych doświadczeń — bardzo dziki i niebezpieczny.*“⁵¹

Proto ho mohli pozorovat jen z povzdálí a dalekohledem. Kolem nosorožce se pohyboval „*kolo nosorożca pewien lisiek, mały i niepozorny*“⁵², který se chtěl dostat k močálu. Protože nosorožec miloval křen, lišák mu tedy ukazoval, kde roste. Nosorožec získal křen a lišák vzniklou dírou se snadno dostal do jezevčích nor, kde byly jen samičky a s nimi prováděl rychlou kopulaci, „*lisiek unikał odpowiedzialności związanej z założeniem własnej rodziny*“⁵³. Jezevci o ničem nevěděli, protože byli v lese.

Následovně se zoolog snaží zjistit, jak lišáček zjistil, že jezevci v ten daný čas odcházejí do lesa. Nejprve si zoolog myslel, že je informují lesní myši, ale ve skutečnosti lišáčka informovaly samičky paviánů, aby si mohli též „užít“ jako on.

Další záhadou bylo, proč jezevci odcházejí tak často do lesa, když mohou tušit, co samičky provádějí za jejich zády.

⁴⁶ Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 111.

⁴⁷ Tamtéž. S. 111.

⁴⁸ Tamtéž. S. 111.

⁴⁹ Tamtéž. S. 111.

⁵⁰ Tamtéž. S. 111.

⁵¹ Tamtéž. S. 111.

⁵² Tamtéž. S. 112.

⁵³ Tamtéž. S. 112.

Mezi neposlední zoologovy objevy patří, že z nepozornosti paviánů, vyvolané lišáckovým hanebným jednáním, těžila krajta, která nepozorovaně příkrádala a odnášela paviáni mlád'ata. Z tohoto poznání byl zoolog nemile překvapen.

Mezitím asistent onemocněl, do kůlu jejich obydlí narážel nosorožec, zoolog se ho chystal zastřelit, asistent C. mu však stačil v tom zabránit a vysvětlil mu celou „organizaci přírody“. Vše se točí kolem ptáčka ugupu. Jeho trusu a půl litru vody tvoří alkohol. Zastřelil by zoolog nosorožce, kterého chodil poručík denně masírovat, aby dostal chuť na křen, tak by krajta sežrala ptáčka a ne mladé paviány. Když nosorožec s lišákem chodí na křen, tak paviáni nemají čas na mladé, protože informují lišáčka.

Hned na počátku nás vypravěč karikaturně vykresluje skutečnost, co ho motivovalo k jeho současnému smýšlení a povolání. Rozpálená plotna ve vypravěči vyvolala úvahy na téma člověk a příroda. Kdy si uvědomil úlohu člověka v přírodě i porci kalorií, které získal, jak seděl na plotně a vydechl je dále do ovzduší. Pak se tepelná energie se zde změnila ve fonetickou neboli v kinetickou.

Druh nosorožce, jinde zcela vyhubený byl samotářský, divoký a nebezpečný. Ten mohl být pozorován jedině z dálky a jen dalekohledem a při tom musela být zachovávána pravidla opatrnosti. V závěru příběhu se však dovídáme, že ho poručík C. chodil masírovat, aby nosorožec dostal chuť na křen.

„Nosorožec jedným tupnięciem przebijal powierzchnię gleby, otwierając jednocześnie dojście do podziemnych nor borsuczych. Wtedy lisek natychmiast wskakiwał do nory i odbywał szybka kopulacje z samica, korzystając z nieobecności samca, który w tym czasie znajdował się w głębi lasu. W ten sposób nosorožec znajdował ulubiony chrzan, zaś lisek unikał odpowiedzialności związanej z założeniem własnej rodziny. Byłem wstrzasniety.“⁵⁴

Tato část textu je též velice obrazná až pohádkově. Může vlastně lišáček spáchat kopulaci s samičkou jezevce? Biologicky to v přírodě není pravděpodobné.

Další zoologův úkol byl zjistit, jak lišáček ví v „kolik hodin“ odcházejí jezevci z domova. Zvířata se neřídí hodinami. Ale zoologa a botanika zajímá v kolik hodin.

Kdo informuje lišáka? Lesní myši? Že by chtěly, aby mu erotický život zabíral co nejvíce času, tím pádem by nevěnoval pozornost „*kwestii racjonalnego odżywiania się*.“⁵⁵ Uvažují zvířata nad otázkami racionální výživy? Ne, zvířata se řídí instinktem, nemůžeme

⁵⁴ Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 111.

⁵⁵ Tamtéž. S. 112.

také mluvit o tom, že by uvažovala. Stravování patří k primárním potřebám zvířat. Myšky nechtěly, aby jim lišák snědl obiloviny, ale asi pozapomněly, že lišák nemá problém je sníst.

Skutečnost, že krajta žere mladé paviány, zoologa znechutila. Zde hodnotí přírodu lidskými hledisky, co je správné a co ne. Jen ještě nevěděl, že by se krajta nemusela stravovat paviány, ale mohla by sníst ptáčka uvulu.

„— Ptaszek ugupu to nie jest zwykły ptaszek. On odżywia się specjalnymi liśćmi i po przetrawieniu...

Głos mu sie załamał.

*— ...daje alkohol — dokonczył szeptem. — Jedno deko suszonego nawozu ptaszka ugupu na pół litra wody.*⁵⁶

Poručík C. by tedy přišel o porci alkoholu. Proto vše bylo zdánlivě tak dokonale zorganizované, ne přírodou, ale člověkem, poručíkem C., zoologovým asistentem .

Konečné zjištění, proč jezevci odcházejí do lesa, bylo překvapující a z mého hlediska velice moudré, aby měli klid.

IV. 2. 1. Funkce metafor

Interpretaci metafor z povídky „Ptáček ugupu“ usnadní informace, že byl napsán v roce 1962, kdy stejně jako u předchozí povídky byla éra komunismu, která autora silně ovlivnila. Mrožek si již od dětství zajímá o procesy přírody. Jak na úvod povídky píše, jeho počáteční filosofické myšlení vyvolal vlastně jeho starší bratr tím, že ho posadil na rozpálená kamna. Tento bolestivý čin vyvolal další přemýšlení. Již jako malý pozoroval vepře u jeho dědečka, všimal si i chování krys, které prasatům kradly žrádlo. *„Tato studia se mi později vyplatila, neboť dvě početné kategorie lidského rodu s předmětem mých tehdejších studií dosti úzce souvisela.*⁵⁷

Botanik a zoolog považuje sám sebe za uznávaného a slavného vědce. V jednom státě je vědců menšina, čili jsou více vážení za záslužnou práci, je-li daná práce skutečně záslužná. *„Nieustanne dążenia, doświadczenia i usiłowania, których motorem była moja tajemna pasja, mnie tylko wiadoma, przysporzyły mi wobec swiata dość znacznej sławy uczonego. Ja jednak, daleki od zaspokojenia, nie ustawałem. żadne z moich dotychczasowych rozwiązań nie wydawało mi się wystarczające. Temu nienasyceniu, wiecznemu brakowi zadowalających*

⁵⁶ Tamtéž. S. 113.

⁵⁷ Mrožek, Sławomir: *Baltazar*. Slovrat. Praha 2008. S. 10.

*odpowiedzi należy przypisać, że w pięćdziesiątym roku życia znalazłem się na kolejnej placówce naukowej, w głębi dziewiczego obszaru, w towarzystwie jednego tylko človieka.*⁵⁸

V době, kdy se zoolog rozhodl vydat na další výzkum, aby stále mohla růst jeho sláva, mu bylo padesát let. To byl čas „krátce“ před důchodem, ale potřeba slávy a uznání byla větší. V jeho neodborném bádání mu pomáhal obyčejný poručík C., zde svou obyčejností zastupuje většinu občanů státu. Oba se musejí přizpůsobit podmínkám tropického pralesa, metaforicky vzato celému vládnoucímu systému. Zoolog chtěl zjistit tajemství přírody, proč se zvířata chovají tak, jak se chovají. Během několika týdného zkoumání na nic nepřišel. Na konec mu musel vše objasnit poručík C., jelikož se oba nalézali v prekérní situaci.

Když bylo největší horko, od jedenácté do patnácté hodiny odpolední, trávili muži čas odděleně. Během těchto čtyř hodin poručík zosnuje celé dějství povídky. Dá masáž nosorožci, to v nosorožci vzbudí chuť na křen, lišák si to uvědomuje, a tak mu ukazuje, kde ho najde. Tím pádem nosorožec mu dupnutím do země umožní dostat se k jezevčím samičkám a oplodnit je. Jezevci nejsou ničemu přítomní, jelikož než celý koloběh začne, odchází do lesa, aby měli klid. Zdají se být nejmoudřejší.

Z textu není známo, jak dlouho celý výzkum probíhá. Ale zoolog vše zakládá studování chování jinde vyhynulého nosorožce. Nosorožec je silné a odolné zvíře, ve společnosti však silní a odolní jedinci bývají často nepohodlní. Neshledávají potřebu následovat vymyšlená pravidla. Proto byl společností označován za divokého a nebezpečného.

S nosorožcem spolupracoval malý a nenápadný lišák. Lišáci bývají vychytralí. Ukazoval nosorožci křen, aby se snadněji dostal k jezevčím samičkám a mohl je oplodnit.

Zoolog se ptá, kdo ho informuje, že ví, kdy jsou samičky v noře samy? Vyjde najevo, že pavíani.

„— To straszne! — mówiłem wieczorem do mojego towarzysza. — Dwa uczucia dominują we mnie. Pierwsze — to wstręt i groza, drugie — to mimowolny podziw dla doskonałej organizacji natury.

— Mnie imponują przede wszystkim organizacja — odrzekł młodzieniec w zamyśleniu.

⁵⁸ Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 111.

— *Kiedys* — *kontynuowałem* — *w ten łańcuch zależności w przyrodzie wkroczy człowiek. Wniesie on w bezmyslny żywioł instynktów pierwiastek wartości moralnych. Nie naruszając obiegu natury, przeciwnie: stając się jego świadomym ogniwem, nada mu nową szlachetniejszą treść.*“⁵⁹

Dokonalá organizace je fascinující a to i mezi různými druhy zvířat. Paviání samičky informovali lišáka, aby motivovaly paviány ke stéjnému činu. Paviání podle mého názoru zde představují udavače, jelikož udají informace, aby získali na konec vše ve vlastní prospěch. Ale to netušili, že krajta, když jsou takto vytížení, jim krade paviánky. Ale kdyby poručík nemasíroval nosorožce, on by nechodil na křen a lišák tím pádem za jezevčími samičkami, tak by krajta sežrala ptáčka ugupu. Tento malý ptáček z výtrusu produkuje alkohol. Bez výhodně získaného alkoholu by poručík pravděpodobně neměl smysl bytí. Celé toto odhalení zostudilo vědátora. Jeho vědecké výzkumy byly manipulovány rukou poručíka. O celý čas výzkumu, poručík znal celý ten proces a specializovaný vědec na tu skutečnost měsíce přicházel.

IV. 3. Veselka v Atomicích

Celá sbírka s povídkou „Veselka v Atomicích“ vyšla v roce 1959. Povídka parodizuje stereotypy v boji starého, vesnického proti pokrokové vědě. Vypravěč, obyvatel vesnice, užívá žurnalistický styl a tím parodizuje vědecký jazyk.

„*Hej, wysoko ci u nas technika stanęła, wysoko...*“⁶⁰ Vesnice Atomice s vysoce vespělou technikou pořádá svatbu. Děj se odehrává v blíže neurčené budoucnosti.⁶¹

Snoubenci se podle mínění svých rodin k sobě výborně hodí. Ženich vlastní laboratoř, dva reaktory a fabriku na chemickou syntézu. Nevěsta dostala do věna celou elektrárnu a asi šest patentů.

Bratr nevěsty šel pozvat vypravěče, obyvatele Atomic, na veselku, který právě za studena válcovál plech. Posadili se a vyprávěli, jenže za stodolou si tryskáče udělaly startovací plochu, vyprávění bylo tedy špatně slyšet.

⁵⁹ Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 112.

⁶⁰ Tamtéž. S. 99.

⁶¹ Dobu děje nelze přesně určit. Povídka byla napsána v roce 1959 a v té době byla věda velice rozvinutá, První již spuštěná jaderná elektrárna byla v bývalém SSSR v Černobyli. Název vesnice Atomice evokuje pojem atom a s ním svázanou energii.

„— *Ano, wydajemy ją za mąż — westchnął gość. — Ino żeby awantury jakiej na weselu nie było — dodał strapiony.*

— *Coby miała być — odpowiedziałem. — Przecie to jest wesele pokoju, no nie?*

Posiedzieliśmy jeszcze z kwadrans, popatrzyli, jak dzieci wracają drogą z uniwersytetu, jak stary Józwa zwozi do stodoły paliwo, a potem pożegnał się i poszedł.“⁶²

Jak nadešel svatební den, začali zrovna přetvářet přírodu. Co bylo zalesněno, bylo zcivilizováno a naopak. Řeku obrátili, aby tekla opačným směrem. Na dvorku vypravěče vznikla velká hráz hospodářského významu.

Narátor přišel na veselku, když ženy dělaly nevěstě čepení.⁶³ Ženy nevěstě zazpívaly moudrosti a pak ji udělaly elektrolýzu a doprovodili ji do tlakové komory.

Hosté se v hospodě shromažďovali, všichni byli oblečeni do tradičních termostatů. Oslava začala. Vypravěč v podvečer odpočívá venku. Na nebi se objevila hvězda, děti po ní házejí kamení. Lidé se baví, Smyga se snaží zábavu rozproudit ještě víc a zpívá:

*„Już się przed wsią naszą
jasna przyszłość mości,
przez szczęście społeczeństwa
do szczęścia ludzkosci!
Oj, dana, oj, dana!“*⁶⁴

Na to odpověděl mladý Piha: *Najpierw trzeba zacząć*

od spraw moralności:

do szczęścia społeczeństw

przez ducha czystości!

*Hop, dziś!*⁶⁵

⁶² Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 99.

⁶³ Čepení nevěsty

Ženy odvedly nevěstu do komůrky a posadily jí na židli, sejmuly věneček z hlavy, odložily stuhy a rozčesaly vlasy. Jedna ze starších žen (nevěstina kmotra nebo paní starostová) posadila nevěstě na hlavu čepec, kterého se musela každá z přítomných žen alespoň dotknout. Nevěsta nejdříve čepec dvakrát z hlavy shodila a teprve napotřetí si jej nechala na hlavě na znamení, že lituje stavu svobodného.

http: http://www.ceske-tradice.cz/tradice/rodinne-zvyky/svatba/_obraz=6--v-zenichove-dome--cepeni-nevesty, zobrazeno 22.4.2011

⁶⁴ Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 99.

⁶⁵ Tamtéž. S. 100.

Mladíci rozpoutali vesnickou bitku, která se změnila v atomový konflikt. Situaci uklidňoval hospodář vypuštěním bojových plynů a zahájil zamořování. Uprostřed místnosti začalo vyrůstat obrovské modré radioaktivní kapradí. Vypravěč se už cítil unavený, tak se vracel domů cestou ozářenou ještě výbuchy, taky spadl osvěžující radioaktivní déšť.

„Trochę mi tylko to przeszkadzało, że czulem ssanie w organizmie, no, ale po zabawie — to rzecz zwyczajna — no i to, że zaczęły mi wyrastać dodatkowe nóżki, po trzy pary z każdej strony, zielony róg na czole, a na grzbiecie chitynowy pancerzyk. Jakoś jednak dobrnąłem do chałupy, przelazłem przez szparę w ramie okiennej i znalazłszy sobie zaciszne miejsce na listwie za szafą, z dala od pajaków — zasnąłem spokojnie, rozpamiętując, jak to było na tym huczonym weselisku.“⁶⁶

Uspokojivě uzavírá příběh.

Pocit absurdní grotesky se line celou povídkou. Universitně vzdělaní vesničtí muži se mezi sebou chovají barbarsky, nekultivovaně. Připomínají rolníky. V povídce se spojují dva protipóly, jeden pól obsahuje fantastickou budoucnost s nezvyklým rozvojem techniky a druhý pól poukazuje a zaostalost tradiční vesnice. Tyto prvky, vesnické zvyklosti a atomová doba, jsou zde spojené. První je vždy uveden tradiční pohled, druhý pohled se věnuje Atomicím.

Na vesnicích lidé pečují o hospodářství naproti tomu vypravěč válčuje plech za studena a k tomu sousedé změni směr řeky, na dvorku vypravěče vznikla velká hráz hospodářského významu zalesnění pustiny a vymytí lesy. To působí velice absurdně.

Nevěsta tradičně dostane věnem nějaký kus země na obhospodaření nebo praktickou výbavu do manželství. Ale v Atomicích obdrží věnem v pěkné malované truhle šest patentů z biochemie a od otce elektrárnu hned u kostela, na dobrém místě. Ženich byl na tom majetkově také velice dobře. Snoubenci se k sobě tedy dokonale hodili.

Na svatbě běžně probíhá/probíhalo čepení se zpěvy, ale tu hned družičky provedou nevěstě elektrolyzu a odvedou ji do tlakové komory.

Hosté nosí slavnostní tradiční kroje, ale v Atomicích nosí lidové termostaty.

V neposlední řadě se z místností ozývá zpěv, veselí, možná i dupání od tance, ale v novátorské vesnici se ozývá zvuk dekafonické a syntetické hudby.

Vše plynulo, tak jak má, až do chvíle, kdy se na svatbě rozpoutala bitka, mládenci se nebili pěstmi. K boji užívali rakety a atomové hlavice.

⁶⁶ Tamtéž. S. 100.

„Pieg zatoczył się i zaczął promieniować, ale zdażył jeszcze guzik u surduta nacisnąć i z wyrzutni, co ją miał ukrytą w prawej nogawce, rakiety średniego zasięgu prosto w czoło tamtemu puscil. Bylby niewątpliwie Smyge wykonał, gdyby nie to, że mu ostatni człon rakiety nie odpalił i przez to nastąpiła dewiacja z kursu. Cofnął się Smyga, zakolysał i oparł o barierę ciepłą, ale ta pękła i Smyga poleciał w głąb temperatury, przy stale wzrastającym jej współczynniku.“⁶⁷

Běžně se neshody hospodář snaži ihned uklidnit slovy či rváče od sebe odtrhnout. Ale v Atomicích se zbavuje vzbouřenců bojovým plynem.

Další anomálií je, že děti hned navštěvují univerzity, místo základních škol, jako to funguje v normálních městech a vesnicích.

V povídce je večerní zábavou pro děti házení kamenů na hvězdy. To působí poněkud absurdně.

IV. 3. 1. Funkce metafor

Lidé současnosti zobrazení ve „Veselce v Atomicích“ jsou lační po všech možných technických novinkách, tím je zanedbáváno metafyzično. Tímto autor kritizuje stereotypy vesničanů a jejich mentální zaostalost, s tím rozdílem, že místo tradičních nástrojů opatřili atomovou bombu, elektrárnu a laboratoř. Bez duchovního rozvoje tento technický pokrok nezlepší lidské životy.

Nejdůležitější část povídky je zpěv Pihy. Viz výše. Autor poukazuje na nutný rozvoj duchovní a morální, vedle civilizačního rozvoje. Ovšem též poukazuje na lidi v prostředí technického pokroku, kteří ho využili jenom k boji a neprospěchu.

⁶⁷ Mrozek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 100

IV. Závěr

Shodují se s názorem autorky Wójtowicz – Stefańské: „*Mrožka se nepatří čist doslovně, každý element uvedeného groteskního světa nalezne svůj ekvivalent ve světě reálném. Tím se liší Mrožkova groteska od alegorie (v klasickém pojetí slova). Význam celku není jednoznačný, autor umísťuje v textu jasné signály (např. jazykový styl), které dovolují zákonité umístění díla v kontextu, nicméně nevnucuje samotnou interpretaci.*“⁶⁸ Jazykovou komiku - groteskno v Mrožkově podání postupně odhaluje myšlenkové stereotypy. Situační humor zase plyne z dobře odpozorovaného střetu mezi lidskými návyky a samostatným jednáním. Všechny jazykové složky námětů jsou zakotveny v aktuální realitě z konce padesátých let, která odráží 'výchovu' k lepšímu člověku podle předchozích schémat i směšnost reformních snah (komunistické) společnosti.

Daná situace v Polské lidové republice motivovala umělce k zobrazování metafyzických problémů obyčejného člověka řešícího situace nesmyslného světa. Zobrazení nese prvky groteskna, ale i satiry a absurda.

Tím se společenská satira s prvky groteskna stala hlavním vyjadřovacím prostředkem spisovatele, karikaturisty a představitele absurdního dramatu Slavomíra Mrožka. V této diplomové práci jsem se zabývala jeho pojetím grotesky všeobecně a groteskno ve vybraných povídkách.

Groteska je konkrétní obsahově formální fenomén, který může kooperovat s absurditou, satirou, ironií a dalšími prostředky. Seřazením groteskních situací může být vyvoláno absurdní působení. Charakter grotesky je směs komiky a hrůzy, absurdo je vlastně vyjádřeno díky grotesce.

Mrožkova tvorba s groteskními elementy převládala v jeho prvním tvůrčím období, které začalo dramatem „Policajti“ a skončilo „Tangem“. V tomto období poukazuje na chyby politického a kulturního života socialistického Polska.

V druhém období jeho tvorby nastal posun od grotesknosti k realističtější formě vyjádření zásad a pravidel stejných pro všechny lidi. Dotýkal se všech společenských témat s ohlednutím na etiku a tradice.

⁶⁸ Wójtowicz – Stefańska, Agata: *Symbol, ironia i groteska w edukacji polonystycznej*. Poznań 2008. Str. 151. - z originálu přeložila autorka textu

Powídky „Slon“, „Ptáček ugupu“ a „Svatba v Atomicích“, které jsem si vybrala k analyzování, zobrazují výše zmíněné témata. Nenápadnou formou přivedou čtenáře k zamyšlení nad zobrazenou situací. Jestliže se čtenář zamyslí, musí o tom také přemýšlet a tento fenomén se mi v Mrožkově tvorbě velice líbí. S panem Mrožkem jsem se osobně nesešla, takže nemohu přesně popsat, jak metafory skutečně myslel nebo jestli jeho záměr, jak to čtenář pochopí, byl splněn.

V. Resumé

Groteskovość nie jest łatwo określać. Należy do kategorii estetycznej. Może się pojawić w dziele literackim plastycznym, dramatycznym, itd. Najczęściej z pojęciem groteski występuje temat tragizmu i komizmu, piękności i brzydoty, realności i absurdalności.

Utwory te można scharakteryzować poprzez różne style narratorskie czy obecność sytuacji absurdalnych. Groteska daje dziwne wrażenie, komiczne. Widać w niej także elementy karnawalizacji, jak pisze Bachtin.

Świat krótkich opowiadań Mrožka jest trochę zniekształcony, jest odbierany jak w krzywym zwierciadle, ale jest też bardzo obrazowy. W utworach spotykamy się z różnymi sytuacjami absurdalnymi, których nie musimy spotkać w prawdziwym życiu. W „Słoniu” dyrektor zastępuje prawdziwe zwierzę nadmuchaną atrapą a w „Weselu w Atomicach” jest wiejska bijatka przeradzająca się w konflikt atomowy. Opowiadania Mrožka w większości przestrzegają nas przed tym, aby taka sytuacja nigdy nie nadeszła. Osobiście w tym czuje życzenie lub prośbę, byśmy zachowywali się moralnie i zdroworozsądkowo.

W opowiadaniach autora jest można rozpoznać powtarzające się cechy wydarzeń lub zjawisk. To przede wszystkim groteskowość i karykaturalność.

Tematyka jest dość obszerna. Poczynając u wyśmiewania się z absurdu życia we wczesnej Polskiej Republice Ludowej („Słoń”), przez współczesny rozwój ludzi i ich rozwój psychiczny („Wesele w Atomicach”) lub zamyślenie się nad sensem działań i życia, jak naukowiec w „Ptaszku ugupu”.

Zbiór „Słoń” powstał jako parodia neoglogistyczna kłamiwej propagandy komunistycznej. Jest to walka światopoglądowa. I cały ten pogląd stał się dla Mrožka typowym. W opowiadaniu „Słoń” krytykuje karierowiczów, niekompetentnego dyrektora. W okresie PRLu karierowość była właściwie normalnym zjawiskiem, tacy ludzie byli w stanie

zrobić, by osiągnąć swój cel – dobrze płatną pracę. Dyrektor ZOO traktował zwierzęta jako schody do sukcesu:

„żyrafa w jego ogrodzie miała krótką szyję, borsuk nie posiadał nawet swojej nory, świstaki, zobojetniałe na wszystko, świstały nadmiernie rzadko i jakby niechętnie. Niedociągnięcia te nie powinny mieć miejsca, tym bardziej że ogród bywał często odwiedzany przez wycieczki szkolne. Był to ogród prowincjonalny, brakowało w nim kilku podstawowych zwierząt, między innymi słonia. Usiłowano go na razie zastąpić, hodując trzy tysiące królików.“⁶⁹

Dyrektor uważa, „że słoń jest wielkim ciężarem na barkach polskiego górnika i hutnika.“⁷⁰ Dlatego chce żywego słonia zastąpić słoniem nadmuchiwanym i w ten sposób zaoszczędzić pieniądze. W PRLu panowała biurokracja, zatrudniano niekompetentne osoby.

Kolejną cechą jest nieróbstwo i cwaniactwo, to pokazuje przykład woźnych, którzy muszą nadmuchać słonia, robili to bez ochoty. Ułatwieniem pracy okazał się pomysł z gazem. Ale jak się później okazało, spowodował, że słoń unosił się w powietrzu.

Działania wszystkich są tylko tymczasowe. Nadmuchiwanie zajęło dużo czasu a potem słoń w efekcie odleciał.

Temat krótkiego opowiadania „Wesele w Atomicach” jest aktualny. Ukazuje problemy kulturowe i obyczajowe i dodatkowo także zepsutą moralnie jednostkę. Tylko technika na wysokim poziomie nie wystarczy, potrzebna też jest komunikacja międzyludzka i umiejętność wyrażania swych uczuć.

Mroźek potrafi doskonale i trafnie wyrazić sytuację chociaż opowiadanie są krótkie. W tym wypadku można użyć hasła: krótko, ale lapidarnie!

⁶⁹ Mroźek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974. S. 68.

⁷⁰ Tamtéż. S. 68.

VI. Anotace

Příjmení a jméno autora: Kubínová Lucie

Název katedry a fakulty: Katedra Polonistiky, Filozofická Fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Groteskno ve vybraných povídkách Sławomira Mrożka

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Agata Tarnawska-Grzegorzycza

Počet znaků: 59 275

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 22

Klíčová slova: polská próza 20.století, groteskno, metafora, povídka, Slon, Ptáček ugupu, Veselka v Atomicích, Mrožek Sławomir, absurdno, satira, Polsko, Komunismus, společnost.

Anotace

Bakalářská práce se dělí na tři stěžejní témata. První téma odkrývá tajemství grotesky a vysvětluje definice podle vnímání různých autorů. V druhé části bakalářské práce autorka přibližuje život a tvorbu polského spisovatele a dramatika 20. i 21. století Sławomira Mrożka. Třetí oblast se zabývá samotnou analýzou povídek „Slon“, „Ptáček ugupu“ a „Veselka v Atomicích“ a vysvětlením jejich metafor. Všechny tyto povídky byly napsány v období polského komunismu, který ovlivnil autorovu tvorbu.

Annotation

The bachelor work is divided into three fundamental topics. The first topic reveals the secret of grotesque and explains various definitions according to different authors. In the second part of the bachelor work the authoress approaches the life and work of a Polish writer and dramatist of the 20th and 21st century, Sławomir Mrozek. The third area deals with solitary analysis of the narratives “Slon”, “Ptáček ugupu”, “Veselka v Atomicích” and explanation of its metaphors. All these narratives were written in the period of Polish communism which influenced the author’s writings.

VII. Seznam použité literatury

Primární literatura:

Mrożek, Sławomir: *Opowiadania*. Kraków: Wydawnictwo literackie, 1974.

Mrożek, Sławomir.: *Věrný strážce*. Přeložil Bartoš, O.. Praha: Mladá Fronta, 1966.

Mrożek, Sławomir: *Baltazar*. Praha: Slovrat, 2008.

Odborná literatura:

red. Dubióz, Stanisław: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, Warszawa: PWN, 2003;
také na straně <http://usjp.pwn.pl/>

red. Dunaj, Bogusław: *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa: PWN, 1996.

Filipec Josef, Daneš Jiří, Machač Jaroslav, Mejstřík Vladimír (hlavní red.), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Praha: Vyd. Academia, 2005.

Fuß, Peter: *Das Groteske; Ein Medium des kulturellen Wandels*. Böhlau, Köln 2001.

Kania Stanisław, Tokarski Jan, *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*, Warszawa: Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, 1984.

Kayser, Wolfgang: *Das Groteske. Seine Gestaltung in Malerei und Dichtung*. Stauffenburg: Stauffenburg, 1957.

Kraus, Jiří (vedoucí red.): *Nový akademický slovník cizích slov*, Praha: Vyd. Academia, 2006.

red. Martincová, Olga: *Nová slova v češtině, Slovník neologizmů 2* / Praha: Academia, 2004.

Nyczek, Tadeusz: *Sławomir Mrożek, Tango z sobą samym*. Warszawa: Noir sur blanc, 2009.

Schneegans, Heinrich: *Geschichte der grotesken Satire*. Strassburg: K. J. Trübner, 1894.

red. Szymczak, Mieczysław: *Słownik języka polskiego*. Warszawa: PWN, 1999.

Wójtowicz – Stefańska, Agata: *Symbol, ironia i groteska w edukacji polonistycznej*. Poznań: PTPN, 2008.

Jazykové korpusy online:

http://www.culture.pl/pl/culture/artykuly/os_mrozek_slawomir

<http://www.husiti.cz/dialognaceste/images5/metafora%20v%20tabulce.doc>

<http://korpus.pwn.pl/>

<http://pelcra.ia.uni.lodz.pl/>

<http://ucnk.ff.cuni.cz/verejny.php>

<http://wikipedia.org>

SLON

Kierownik ogrodu zoologicznego okazał się karierowiczem. Zwierzęta traktował tylko jako szczebel do wybicia się. Nie dbał także o należytą rolę swojej placówki w wychowaniu młodzieży. Żyrafa w jego ogrodzie miała krótką szyję, borsuk nie posiadał nawet swojej nory, świstaki, zobojętniały na wszystko, świstały nadmiernie rzadko i jakby niechętnie. Niedociągnięcia te nie powinny mieć miejsca, tym bardziej że ogród był często odwiedzany przez wycieczki szkolne.

Był to ogród prowincjonalny, brakowało w nim kilku podstawowych zwierząt, między innymi słonia. Usiłowano go na razie zastąpić, hodując trzy tysiące królików. Jednak w miarę jak rozwijał się nasz kraj — planowo uzupełniano braki. Wreszcie przyszła kolej i na słonia. Z okazji 22 Lipca ogród otrzymał zawiadomienie, że przydział słonia został ostatecznie załatwiony. Pracownicy ogrodu, szczerze oddani sprawie, ucieszyli się. Tym większe było ich zdziwienie, kiedy dowiedzieli się, że dyrektor napisał do Warszawy memoriał, w którym zrzekał się przydziału i przedstawił plan uzyskania słonia sposobem gospodarczym.

„Ja i cała załoga — pisał — zdajemy sobie sprawę, że slon jest wielkim ciężarem na barkach polskiego górnika i hutnika. Pragnąc obniżyć koszty własne, proponuję zastąpić słonia wymienionego w odnośnym piśmie — słoniem własnym. Możemy wykonać słonia z gumy, w odpowiedniej wielkości, napęczyć go powietrzem i wstawić za ogrodzenie. Starannie pomalowany, nie będzie się odróżniał od prawdziwego, nawet przy bliższych oględzinach. Pamiętajmy, że slon jest zwierzęciem ociężałym, nie wykonuje więc żadnych skoków, biegów i nie tarza się. Na ogrodzeniu umieścimy tabliczkę wyjaśniającą, że jest to slon szczególnie ociężały. Pieniądze zaoszczędzone w ten sposób możemy obrócić na budowę nowego odrzutowca albo konserwację zabytków kościelnych. Proszę zwrócić uwagę, że zarówno inicjatywa jak i opracowanie projektu jest moim skromnym wkładem we wspólną pracę i walkę. Pozostaje uniżenie” — i podpis.

Widocznie memoriał trafił do rąk bezdusznego urzędnika, który biurokratycznie traktował swoje obowiązki i nie wniknął w istotę sprawy, ale kierując się tylko wytycznymi w zakresie obniżki kosztów własnych — zaakceptował ten plan. Otrzymawszy odpowiedź zezwalającą, dyrektor ogrodu zoologicznego polecił wykonać ogromną powłokę z gumy, którą następnie wypełnić miano powietrzem.

Mieli dokonać tego dwaj woźni przez nadmuchiwanie powłoki z dwóch przeciwnych końców. Aby rzecz utrzymać w dyskrekcji, cała praca musiała być ukończona w ciągu nocy. Mieszkańcy miasta dowiedzieli się już, że ma przybyć prawdziwy slon i chcieli go zobaczyć. Poza tym dyrektor naglił, ponieważ spodziewał się premii, o ile jego pomysł zostanie uwieńczony powodzeniem.

Zamknęli się w szopie, w której urządzony był podręczny warsztat i zaczęli nadmuchiwanie. Jednak po dwóch godzinach wysiłku stwierdzili, że szara powłoka tylko nieznacznie uniosła się nad podłogą, tworząc bulwiasty, spłaszczony kształt, w niczym jeszcze nie przypominający słonia. Noc postępowała, głosy ludzkie uciszyły się, jedynie z ogrodu dolatywało wołanie szakala. Zmęczeni, przerwali na chwilę pilnując, żeby powietrze już nadmuchane nie uciekło. Byli to starsi ludzie, nie przyzwyczajeni do takiej roboty.

— Jak tak dalej pójdzie, skończymy dopiero rano — rzekł jeden z nich. — Co ja powiem żonie, kiedy wrócę do domu? Nie uwierzy mi przecież, jeżeli jej powiem, że przez całą noc nadmuchiwałem słonia.

— Rzeczywiście — zgodził się drugi. — Slonie nadmuchuje się rzadko. Wszystko przez to, że nasz dyrektor jest lewak.

Po dalszej półgodzinie poczuli się zmęczeni. Kadłub słonia powiększył się, ale daleko było mu jeszcze do pełnych kształtów.

— Coraz ciężiej idzie — stwierdził pierwszy.

— W samej rzeczy — przytaknął drugi. — Jak po grudzie. Odpocznijmy trochę.

Kiedy odpoczywali, jeden z nich zauważył kurek gazowy, wystający ze ściany. Pomyślał, czy nie daloby się wypełnić słonia do reszty gazem — zamiast powietrzem. Powiedział o tym koledze.

Postanowili zrobić próbę. Załączyli kurek do słonia i ku ich uradowaniu już po krótkiej chwili na środku szopy stało zwierzę w całej wysokości. Było jak żywe. Zwalisty tułów, słupaste nogi, wielkie uszy i nieodłączna trąba. Dyrektor, nie zmuszany już do liczenia się z żadnymi względami, a powodowany ambicją posiadania w swoim ogrodzie okazałego słonia — postarał się, żeby model był bardzo duży.

— Pierwszorzędnym — oświadczył ten, który wpadł na pomysł z gazem. — Możemy iść do domu.

Rankiem przeniesiono słonia do umyślnie urządzonego dlań wybiegu, w centralnym punkcie, koło klatki z małpami. Ustawiony na tle naturalnej skały wyglądał groźnie. Przed nim umieszczono tablicę: „Szczególnie ociężały — w ogóle nie biega”.

Jednymi z pierwszych gości tego dnia byli uczniowie miejscowej szkoły, przyprowadzeni przez nauczyciela. Nauczyciel zamierzał przeprowadzić lekcję o słoniu w sposób poglądowy. Zatrzymał całą grupę przed słoniem i zaczął wykład:

— ...Słoń jest roślinozemy. Za pomocą trąby wrywa młode drzewka i objada je z liści.

Uczniowie skupieni przed słoniem oglądali go pełni podziwu. Czekali, żeby słoń wyrwał jakieś drzewko, ale on tkwił za ogrodzeniem bez ruchu.

— ...Słoń pochodzi w prostej linii od zaginionych już dzisiaj mamutów. Nic więc dziwnego, że jest największym z żyjących zwierząt lądowych.

Pilniejsi uczniowie notowali.

— ...Tylko wieloryb jest cięższy od słonia, ale ten żyje w morzu. Możemy więc śmiało powiedzieć, że królem puszczy jest słoń.

Przez ogród powiał lekki wiatr.

— ...Waga dorosłego słonia waha się od czterech do sześciu tysięcy kilogramów.

Wtem słoń drgnął i uniosł się w powietrze. Przez chwilę kołysał się tuż nad ziemią, ale podtrzymany wiatrem ruszył do góry i ukazał całą swą potężną postać na tle błękitu. Jeszcze chwila i mknąc coraz wyżej zwrócił się ku patrzącym z dołu czterema krążkami rozstawionych stóp, pękającym brzuchem i koniuszkiem trąby. Potem, niesiony przez wiatr poziomo, poślizgnął ponad ogrodzenie i zniknął wysoko za wierzchołkami drzew. Oszupiałe małpy patrzyły w niebo.

Słonia znaleziono w pobliskim ogrodzie botanicznym, gdzie spadając nadział się na kaktus i pękł.

A uczniowie, którzy wtedy byli w ogrodzie zoologicznym, opuścili się w nauce i stali się chuliganami. Podobno piją wódkę i tłuką szyby. W słonie nie wierzą w ogóle.

PTASZEK UGUPU

Kiedy byłem mały, starszy brat posadził mnie na rozpalonej blasze. To dało mi przedwczesny impuls do rozważań o zagadnieniu „człowiek a natura”. Wpływ temperatury na nasze zachowanie, choć to on właśnie stał się bodźcem, bynajmniej nie wyczerpał zakresu pytań, na które postanowiłem znaleźć odpowiedź. Jakie jest miejsce człowieka w wielkim kole przyrody? Jaka rola? Porcję kalorii, którą otrzymałem wtedy, tam, na blasze, oddałem z kolei atmosferze po przekształceniu energii cieplnej w fonetykę, czyli, jak sądzę, w energię kinetyczną, zważywszy, że głos polega na drganiach, czyli ruchu. W ten sposób już w zaraniu życia uderzył mnie fakt, że jestem ogniwnem w obiegu natury. Kiedy człowiek włącza się w grę żywiołów, żeby stać się jej częścią, a kiedy zachowuje odrębność? Słowem — pogranicze, powiązanie i przenikanie między człowiekiem a naturą miało stać się dla mnie, dzięki bratu, namiętnością już od wczesnego dzieciństwa.

Jej zaspokojenie wymagało wysiłków czysto praktycznych, opanowania wiedzy. Nie szukając daleko, jako kryptonim natury przyjąłem jej formę najbardziej rzucającą się w oczy — botanikę, a przede wszystkim zoologię. Nieustanne dążenia, doświadczenia i usiłowania, których motorem była moja tajemna pasja, mnie tylko wiadoma, przysporzyły mi wobec świata dość znacznej sławy uczonego. Ja jednak, daleki od zaspokojenia, nie ustawałem. Żadne z moich dotychczasowych rozwiązań nie wydawało mi się wystarczające. Temu nienasyceniu, wiecznemu brakowi zadowalających odpowiedzi należy przypisać, że w pięćdziesiątym roku życia znalazłem się na kolejnej placówce naukowej, w głębi dziewiczego obszaru, w towarzystwie jednego tylko człowieka.

Klimat tam był piekielny. Fauna i flora zadziwiająco bujne. Za siedzibę posłużył nam domek na palach, wzniesiony opodal bagniska, w środku puszczy. W towarzystwie jedyne go asystenta, porucznika C., trwałem od wielu miesięcy, walcząc z tysiącem plag tej okolicy i nieustępliwie prowadząc badania nad zagadnieniem, które mnie pasjonowało najbardziej — tajemnicą współzycia i współzależności rozmaitych gatunków.

Porucznik C. był młodym, dzielnym człowiekiem. Znosił trudy, uniał spojrzeć w twarz niebezpieczeństwu, a przy tym okazał się bystrym obserwatorem.

Prowadziliśmy straszna egzystencję. Upał, opary unoszące się nad pobliskim bagnem, niespodziewane ulewy, mnogość jadowitych stworzeń i roślin, choroby, brak jakiegokolwiek łączności ze światem cywilizowanym, różnorokie drapieżce — w takich okolicznościach musieliśmy nie tylko żyć, ale i przeprowadzać wyczerpujące badania.

Wkrótce, chcąc nie chcąc, musieliśmy przystosować się do otaczającej nas rzeczywistości, upodobnić się, zbliżyć — zewnętrznie i wewnętrznie — do natury. Twarze zarosły nam długim włosiem. Nie obcinane paznokcie czyniły wrażenie szponów. Mowa stała się chropawa, gwałtowna, nieartykułowana. Co do stanu umysłów, zapomnieliśmy o subtelnościach intelektu, zachowując jedynie stałą wiedzę fachową. Chcąc wydrzeć przyrodzie jej tajemnice, musieliśmy częściowo zatrzeć różnice między nami a nią. Wtedy jeszcze nie lękałem się chwilowego z nią kompromisu. Wydawało mi się, że zawsze będzie czas na odwrót, że po wypełnieniu zadania będziemy umieli powrócić do cywilizacji.

Największych udruk doznawaliśmy między godziną jedenastą rano a trzecią po południu, kiedy na skutek nieznośnego upału trzeba było przerywać pracę. Każdy spędzał ten czas odmiennie. Ja, zupełnie wycieńczony, kładłem się na pryczy, a mój młody przyjaciel oddalał się w gąszcz, gdzie, jak twierdził, było nieco chłodniej.

Jak już wspominałem, prowadziliśmy badania nad współzyciem wśród zwierząt. Podstawą naszej obserwacji stał się rodzaj nosorożca, gdzie indziej doszczętnie już wytępiony. Jeden jedyny okaz zamieszkiwał wśród bagien w pobliżu naszej placówki. Był to samotny, olbrzymi osobnik, jak wiedzieliśmy z dawnych opisów i własnych doświadczeń — bardzo dziki i niebezpieczny. Toteż prowadzić obserwacje mogliśmy tylko na odległość, przy pomocy lunet i z zachowaniem wszelkich środków ostrożności.

Dość szybko zauważyliśmy, że koło nosorożca kręci się pewien lisek, mały i niepozorny, który dość często przemyczał się w kierunku bagniska. Potem widzieliśmy ich razem, jak szli w puszcze. Rozwiązanie tej zagadki zabrało nam dobre parę tygodni. Otóż lisek, biegnąc przodem, wskazywał olbrzymowi miejsca, gdzie rosły w ziemi korzenie dzikiego chrzantu, ulubiony przysmak kolosa. Nosorożec jednym tupnięciem przebijał powierzchnię gleby, otwierając jednocześnie dojście do podziemnych nor borsucznych. Wtedy lisek natychmiast wskakiwał do nory i odbywał szybką kopulację z samicą, korzystając z nieobecności samca, który w tym czasie znajdował się w głębi lasu. W ten sposób nosorożec znajdował ulubiony chrzan, zaś lisek unikał odpowiedzialności związanej z założeniem własnej rodziny. Byłem wstrząśnięty.

Jako zoolog znałem bezwzględność i bezwstyd natury, ale tu, w pierwotnych warunkach, nabierały one intensywności trudnej do zniesienia.

Nakreśliłem dalszy plan działania.

— Należałoby sprawdzić, skąd lisek wie, o której godzinie borsuki wychodzą z domu. Bez tego nie posuniemy się ani kroku dalej.

Najpierw przypuszczaliśmy, że to myszy leśne w jakiś sposób informują liska, rozumiejąc, że w ich interesie leży, aby życie erotyczne pochłaniało mu jak najwięcej czasu i odwracało jego uwagę od kwestii racjonalnego odżywiania się. Jak wiadomo, liski żywią się również i myszami. Przypuszczenie było mylne. Natura okazała się bardziej wyrafinowana. Liskowi dostarczały informacji samice pawianów. Przebiegłe te stworzenia donosiły mu o wszystkich nadarzających się okazjach, gdyż znając wysoko rozwinięty instynkt naśladowczy swoich mężów, dawały im okazję do wiernego kopiowania zachowania się liska.

— To straszne! — mówiłem wieczorem do mojego towarzysza. — Dwa uczucia dominują we mnie. Pierwsze — to wstręt i groza, drugie — to mimowolny podziw dla doskonałej organizacji natury.

— Mnie imponuje przede wszystkim organizacja — odrzekł młodzieniec w zamyśleniu.

— Kiedyś — kontynuowałem — w ten łańcuch zależności w przyrodzie wkroczy człowiek. Wnieś on w beznamiętny żywioł instynktów pierwiastek wartości moralnych. Nie naruszając obiegu natury, przeciwnie: stając się jego świadomym ogniwnem, nada mu nową szlachetniejszą treść.

Następne pytanie nie dawało nam spokoju. Po co borsuki wychodzą tak często do lasu, jeżeli mogą przypuszczać, że ich nieobecność daje fatalne rezultaty z punktu widzenia rozwoju biologicznego ich gatunku? Pytanie tym trudniejsze, że często musiałem pracować sam. Porucznik zaczął się skarżyć na bóle i zawroty głowy, często belkotał jak w febrze albo zapadał w ciężki, kamienny sen, pochrapując.

Nie mogłem dłużej zaprztać sobie tym głowy, bo dokonaliśmy następnego, wstrząsającego odkrycia. Oto z nieuwagi pawianów, prowokowanej haniebnym postępowaniem liska — korzystał pyton, który zakradał się i porywał małe pawianiątka.

— To potworne! — zauważyłem wieczorem. Porucznik leżał na pryczy. Tego dnia szczególnie źle się czuł i nawet godziny, które zwykle poświęcał na wędrówkę w głąb puszczy — od jedenastej do trzeciej — po raz pierwszy spędził w bungalowie. — To ciemność! — mówiłem. — Ach, gdybym wiedział, gdzie w tym świecie nagiej żądzy i głodu jest miejsce człowieka! Co pan o tym sądzi?

— A bo ja wiem... — odparł sennie porucznik.

Nagle potężny wstrząs zakołysał naszą chatką. Porwałem sztucer i wyrząłem: w blasku księżycy olbrzymi nosorożec nacierał na pale, dźwigające całą konstrukcję. Nie było chwili do stracenia. Złożyłem się...

— Nie strzelać! — krzyknął dziko porucznik i podbił lufę sztucera do góry. — Czy pan słyszał o małym ptaszku, zwanym u g u p u ?!

— Pan oszalał!
— Mały ptaszek u g u p u zginie, jeżeli pan zastrzeli nosorożca!
— Nonsens!
— Pyton pożera małego ptaszka u g u p u, chyba że jest zajęty małymi pawianiątkami!
— No to co z tego?!

— Jeżeli nosorożec przestanie chodzić z liskiem na dziki chrzan, pawiany będą miały więcej czasu dla dzieci i pyton pożre małego ptaszka u g u p u !
Miałem tego dosyć.
— Posłuchaj pan! — krzyknąłem. — Co mnie obchodzi ptaszek u g u p u ? Za chwilę nosorożec rozwali naszą chatkę!
— Ptaszek u g u p u to nie jest zwykły ptaszek. On odżywia się specjalnymi liśćmi i po przetrwaniu...

Głos mu się załamał.
— ...daje alkohol — dokończył szeptem. — Jedno deko suszonego nawozu ptaszka u g u p u na pół litra wody.
Zaczęło mi świtać w głowie.
— A coś robił za to nosorożcowi? — zawołałem, przystawiając mu sztucer do piersi. — Mów, mów natychmiast!
— Masowałem go codziennie od jedenastej do trzeciej. On po masażu zawsze ma apetyt na dziki chrzan.
Zrozumiałem. Tego dnia porucznik zbyt długo bawił u ptaszka u g u p u i zaniedbał nosorożca. Pozbawiony masażu nosorożec przyszedł się upomnieć. W pół godziny potem, wymasowany na moich oczach przez porucznika, odszedł zadowolony.
Porucznik odmówił powrotu do cywilizacji. Wchłonęła go natura.
Natomiast znacznie później dowiedziałem się, dlaczego borsuki tak często wychodziły z nor do lasu: dla świętego spokoju.

X. Příloha C – Veselka v Atomicích

Slawomir Mrozek – Opowiadania

WESELE W ATOMICACH

Hej, wysoko ci u nas technika stanęła, wysoko...

Pan młody miał pod lasem niezły kawałek laboratorium i coś ze dwa reaktory wedle cesarskiego gościńca, zaś w samym obejściu nieduży, ale schludny zakład chemicznej syntezy. Pannie młodej ojciec dawał w posagu całą siłownię, w dobrym punkcie, w samym środku wsi, przy kościele. A do tego miała w malowanym kufrze chyba ze sześć patentów z dziedziny biochemii. Nic dziwnego, że młodzi byli dobrani i rodzice obojga wnet się na małżeństwo zgodzili. I ogłoszono w Atomicach wesele.

Akurat-żem walcował blachę na zimno, jak brat panny młodej przyszedł na wesele mnie zapraszać. Był ci to postawny uczonec, kolega mój jeszcze z katedry. Boga pochwalił, bose nogi na słomiance wytarł i na zydlu przysiadł.

Trochę trudno nam było rozmawiać, bo tego roku odrzutowce szczególnie jakoś licznie się zleciały i pola startowe za stodołą sobie uwiły, coraz też któryś w powietrze wlatywał i głośnym świegotem swoim słowa nasze tłumił.

— Ano, wydajemy ją za mąż — westchnął gość. — Ino żeby awantury jakiej na weselu nie było — dodał strapiony.

— Coby miała być — odpowiedziałem. — Przecie to jest wesele pokoju, no nie?

Posiedzieliśmy jeszcze z kwadrans, popatrzyli, jak dzieci wracają drogą z uniwersytetu, jak stary Józwa zwozi do stodoły paliwo, a potem pożegnał się i poszedł.

Nadszedł dzień wesela. Trochę nieporęcznie wypadło, bo akurat w tym czasie zaczęli u nas przekształcać przyrodę. To, co było zalesione, ucywilizowano, ale za to zmelioryzowano, zaś pustynie zalesiono. Rzekę zawrócono, żeby płynęła w drugą stronę. W związku z tym droga do kościoła wypadła nieco dalej, zaś u mnie na podwórku powstała wielka tama o poważnym znaczeniu gospodarczym, tak że drzwi się całkiem nie odmykały i z trudnością można było wyjść z domu.

Kiedym na miejsce przyszedł, akurat zaczynały się ocepiny. Druhny śpiewały:

Jak cię będą czepić,
spójrzyj do powały,
żeby twoje dzieci
czarne oczka miały.

Potem zrobiły jej elektrolizę i wyprowadziły do komory ciśnień.

Tymczasem gości przybywało. Wszyscy byli w ludowych termostatach nałożonych na granatowe garnitury kort-tenis. Niektórym już się kurzyło ze skafandrów. Na podwórku podchmieleni piloci trzaskali z rur wydechowych. Psy szczekały.

Ale dopiero po kościele zaczęła się prawdziwa zabawa.

Stałem na przyzbie, żeby przedwiecznym powietrzem odetchnąć. Z izby dochodziły różne dźwięki muzyki dodekafonicznej, to znów syntetycznej. Coraz to buchały przyspiewki a przytupywania. Klębiły się, wrzały jurne siły wytwórcze. Na niebie pojawiła się gwiazda. Dzieci rzucali w nią kamieniami.

Wesele trwało w pełni, gdy jakoś przed jedenastą wyskoczył na środek młody Smyga z za rzeki, tancerz zawołany, pieśniarz i filut. Okręcił się parę razy, stanął przed orkiestrą i zaśpiewał na poczekaniu:

Już się przed wsią naszą
jasna przyszłość mości,
przez szczęście społeczeństwa
do szczęścia ludzkości!
Oj, dana, oj, dana!

Bardzo się to wszystkim spodobało. Powstał śmiech i głośnie brawa. Ale już młody Pieg odbił się, wyciął hołubca, czapkę na bok skrzył i zaśpiewał w odpowiedzi:

Najpierw trzeba zacząć
od spraw moralności:
do szczęścia społeczeństw
przez ducha czystości!
Hop, dziś!

Na to znowu śmiech i brawa. Poniektórzy zaczęli krzyczeć na Smygę, żeby Piegowi się odciął. Ale ten nic nie rzekł, jeno cichaczem Piega zaszedł i niespodziewanie wypalił go głowicą atomową, co ją miał schowaną za pazuchą. Pieg zatoczył się i zaczął promieniować, ale zdążył jeszcze guzik u surduta nacisnąć i z wyrzutni, co ją miał ukrytą w prawej nogawce, rakietę średniego zasięgu prosto w czoło tamtemu puścić. Byłby niewątpliwie Smygę wykończył, gdyby nie to, że mu ostatni człon rakiety nie odpalił i przez to nastąpiła dewiacja z kursu. Cofnął się Smyga, zakolysał i oparł o barierę cieplną, ale ta pękła i Smyga poleciał w głąb temperatury, przy stale wzrastającym jej współczynniku.

— Ludzie, co robicie?! — zawołał ojciec panny młodej wskazując na staroświecki, ścienny licznik Geigera.

Ale już gwałt się podniósł i rwetes, i na środku izby zaczęły szybko wyrastać ogromne niebieskie paprocie — zwyczajna rzecz przy wzmożonej radioaktywności w zamkniętym pomieszczeniu. Już i inne rakiety latać zaczęły, jeden tylko Bańbuła zachował przyzwoitość i konwencjonalnie rznął nożem. Wtem gwizd ostry się rozległ. To gospodarz, widząc, że inaczej gości nie uspokoi, skoczył do domowego rezerwuaru, odkręcił kurek i gazy bojowe na izbę puszczając, rozpoczął zakażanie. Rzucili się wszyscy do kombinezonów, ale mój okazał się nieszczelny, ponadto śpiący już trochę byłem, więc postanowiłem zaniechać zabawy i pomału do domu się zbierać.

Noc była jasna, bo od zagrody, gdzie odbywało się wesele — takie promieniowanie było, że bez trudu drogę znajdowałem. Szło się rześko, bo deszczyk radioaktywny też skropił raz i drugi. Trochę mi tylko to przeszkadzało, że czułem ssanie w organizmie, no, ale po zabawie — to rzecz zwyczajna — no i to, że zaczęły mi wyrastać dodatkowe nóżki, po trzy pary z każdej strony, zielony róg na czole, a na grzbiecie chitynowy pancerzyk. Jakoś jednak dobrałem do chałupy, przelazłem przez szparę w ramie okiennej i znalazłszy sobie zaciszne miejsce na listwie za szafą, z dala od pajaków — zasnąłem spokojnie, rozpamiętując, jak to było na tym huczonym weselisku.